

TUR147 TÜRKİYE TÜRKÇESİ SES BİLGİSİ

(12. HAFTA)

b. Sözcük Türlerine Göre Vurgu

b.1. Adlar

- Adlarda vurgu son seslem üzerindedir.

koYUN, araBA, yaTAK...

- Türkçe akraba adlarında vurgu ilk seslemdedir.

AMca, DAyı, HAla...

- Özel adlarda vurgu son seslemdedir.

hüseYİN, haSAN, tahSİN...

- Soru adlarında vurgu ilk seslemdedir.

NErede, Nİçin, KİMde...

- Dil adlarında vurgunun yeri değişebilmektedir.

TÜRKçe, FARSça, FRANsızca...

aRAPça, ingiLİZce...

b.2. Sıfatlar

- Sıfatlarda vurgu son seslem üzerindedir.

çirKİN, yalanCI, kırmızıZI...

- Abartma sıfatlarında vurgu ilk seslemdedir.

MOSmor, KIPkırmızı, UPuzun...

b.3. Zamirler

- Zamirlerde vurgu son seslem üzerindedir.

şöyle, onLAR, bunLAR...

b.4. Eylemler

- Çok seslemlı ve birleşik olmayan eylem tabanlarında vurgu son seslem üzerindedir.
o**TUR-**, kal**DIR-**, ta**ŞI-**...

b.5. Zarflar

- Zarflarda vurgu genellikle ilk seslemdeydir.
AYrıca, **SA**dece, **HIZ**la...

b.6. Bağlaçlar

- Bağlaçlarda vurgu çoğunlukla ilk seslemdeydir.
YALnız, **FA**kat, **YA**hut...

b.7. Ünlemler

- Ünlemlerde vurgu, ilk seslem üzerindedir.
AHmet!, **ES**me!, **TAY**fun!...

Biçimbirimlerde Vurgu

Türkçe sözcüklerde vurgu çoğunlukla son seslemdeydir. Ancak Türkçenin bağlantılı bir dil olduğu ve ad ya da eylem köküne eklenen çekim ve yapım biçimbirimlerinin hem dilin işleyişinde hem de taşıdıkları özellikler nedeniyle vurgunun yerinin belirlenmesinde önemli işlevleri olduğu göz ardı edilmemelidir (Ergenç 2002: 29).

Türkçede ad ya da eylem köklerinde vurgu son seslemdeyse üzerine vurgu almayan bir biçimbirimle kesilmedikçe son biçimbirimine kadar gider (Aşağıdaki “masa” örneğinde olduğu gibi).

Türkçede biçimbirimlerin bir kısmı vurguluyken bir kısmı da vurgusuzdur.

Ma SA	Hır ÇIN	Söy LE
Masa LAR	Hır ÇINI	söyle Dİ
masala RIM		söyledi LER
masalarım DA	Ama	
masalarım daKİ		Ama
masalarım dakiLER	hır ÇIN ım	
masalarım dakilerDEN		söy LE mediler
masalarım dakilerDEN mi		söylemedi LER mi

a. Vurguyu Üzerine Almayan Biçimbirimler

a.1. Küçültme biçimbirimini almış sözcüklerde vurgu ilk seslemededir.

KÜçücük, **DA**racık, **İN**cecik...

a.2. +CA eşitlik biçimbirimi küçültme anlamında olursa vurguyu çeker; küçültmeden başka anlamda olursa vurguyu çekmez.

er**KEK**çe, **BEN**ce, yıl**LAR**ca...

a.3. "+gil" biçimbiriminin kullanıldığı sözcüklerde vurgu, biçimbirimden önceki seslemededir.

an**NEM**gil, AL**İ**gil...

a.4. Olumsuzluk biçimbirimi "-ma / -me" almış sözcüklerde vurgu bu biçimbirimden önceki seslemededir.

GELmedi, **GÖR**memiş, **BİL**miyor...

a.5. Soru biçimbirimi "mı / mi"nin kullanıldığı sözcüklerde vurgu, biçimbirimden önceki seslemededir.

gel**Dİ** mi?, okul**DA**_mı?...

a.6. "+leyin" zarf yapım biçim biriminin kullanıldığı sözcüklerde vurgu, biçim birimden önceki seslemedir.

sa**BAH**leyin, ak**ŞAM**leyin...

a.7. +CAInA addan ad yapım biçim biriminin kullanıldığı sözcüklerde vurgu, biçim birimden önceki seslemedir.

de**Lİ**cesine, ö**LÜR**cesine...

a.8. -CAk eylemden ad yapım biçim biriminin kullanıldığı sözcüklerde vurgu, biçim birimden önceki seslemedir.

sa**LİN**cak (~ **SA**lıncak)...

a.9. -mAcA eylemden ad yapım biçim biriminin kullanıldığı sözcüklerde vurgu, biçim birimden önceki seslemedir.

BULmaca, **BİL**mece, **KES**mece...

a.10. -AcAk biçim birimi eylemden alet adı türettiğinde vurgu, biçim birimden önceki seslemedir.

Açacak, **ÇE**kecek, **TU**tacak, **Sİ**lecek...

a.11. -AmA- yeterlilik eyleminin olumsuz biçim biriminin kullanıldığı sözcüklerde vurgu, biçim birimden önceki seslemedir.

ge**LE**mem, ya**PA**amaz...

a.12. -dXr bildirme eki 3. Şahıs biçim biriminin kullanıldığı sözcüklerde vurgu, biçim birimden önceki seslemedir.

gü**ZEL**dir, gel**MİŞ**tir...

a.13. +en Arapça zarf yapım biçim biriminin kullanıldığı sözcüklerde vurgu, biçim birimden önceki seslemedir.

NİSpeten, ta**MA**men, **NAK**len...

a.14. +rA: yer, yön gösterme biçimbiriminin kullanıldığı sözcüklerde vurgu, biçimbirimden önceki seslemededir.

TAŞra, **BU**ra...

a.15. -Xn eski araç biçimbiriminin kullanıldığı sözcüklerde vurgu, biçimbirimden önceki seslemededir.

YAzın, **GÜ**zün, **KI**şın...

a.16. “ile” sözünün ekleşmesinden kaynaklanan “+la, +le” biçimbiriminin kullanıldığı sözcüklerde vurgu, biçimbirimden önceki seslemededir.

ara**BAM**la, be**NİM**le...

a.17. “iken” sözünün ekleşmesinden kaynaklanan“-ken” biçimbiriminin kullanıldığı sözcüklerde vurgu, biçimbirimden önceki seslemededir.

gele**CEK**ken, bilmi**YOR**ken...

a.18. dA bağlacı kullanıldığında vurgu, biçimbirimden önceki seslemededir.

sözle**RİN** de, yap**TIM** da...

a.19. Ki bağlacı (bitişik yazıldığında da vurguyu almaz: **BEL**ki, **SAN**ki, ma**DEM**ki gibi) kullanıldığında vurgu, biçimbirimden önceki seslemededir.

Geldi**LER** ki, bakar**LAR** ki...

a.20. -ArAk zarf fiil biçimbiriminin kullanıldığı sözcüklerde vurgu, biçimbirimden önceki seslemededir.

başla**YA**rak, **GE**lerek...

a.21. -IncA zarf fiil biçimbiriminin kullanıldığı sözcüklerde vurgu, biçimbirimden önceki seslemededir.

başla**YIN**ca, **GE**lince...

a.22. -mAdAn zarf fiil biçimbiriminin kullanıldığı sözcüklerde vurgu, biçimbirimden önceki seslemededir.

baş**LA**madan, **GEL**meden...

a.23. -mAKsızın zarf fiil biçimbiriminin kullanıldığı sözcüklerde vurgu, biçimbirimden önceki seslemededir.

dur**MAK**sızın, bekle**MEK**sizin...

a.24. Ek fiil biçimbirimleri (-di, -miş, -dir, -se ve geniş zaman ekleri)nin kullanıldığı sözcüklerde vurgu, biçimbirimden önceki seslemededir.

gü**ZEL**dir, be**NİM**di, gü**CEN**mişmiş, yap**MIŞ**sa...

a.24.1. “idi” sözünün ekleşmesinden kaynaklanan ek fiilin görülen geçmiş zaman çekimi “-di” biçimbiriminin kullanıldığı sözcüklerde vurgu, biçimbirimden önceki seslemededir.

gele**CEK**ti, bel**LİY**di...

a.24.2. “imış” sözünün ekleşmesinden kaynaklanan ek fiilin öğrenilen geçmiş zaman çekimi “-miş” biçimbiriminin kullanıldığı sözcüklerde vurgu, biçimbirimden önceki seslemededir.

gelemeye**CEK**miş, bilmi**YOR**muş...

a.24.3. “ise” sözünün ekleşmesinden kaynaklanan ek fiilin şart çekimi “-se” biçimbiriminin kullanıldığı sözcüklerde vurgu, biçimbirimden önceki seslemededir.

gele**CEK**se, ya**ZAR**sa...

a.25. Şahıs biçimbirimlerinin kullanıldığı sözcüklerde vurgu, 3. şahıs emir biçimbirimleri hariç, biçimbirimden önceki seslemededir.

gi**DE**rim, yapa**CAK**sın...

a.26. -(X)yor şimdiki zaman biçimbiriminin kullanıldığı sözcüklerde vurgu, biçimbirimden önceki seslemededir.

ge**LİY**yor, baş**LİY**yor...

a.27. -(y)Xm ad ve eylem çekiminde 1. tekil şahıs biçimbiriminin kullanıldığı sözcüklerde vurgu, biçimbirimden önceki seslemedir.

gü**ZEL**im, arka**DAS**ım, ya**PAR**ım, a**LIR**ım...

a.28. -(y)Xn 2. çoğul şahıs emir biçimbiriminin kullanıldığı sözcüklerde vurgu, biçimbirimden önceki seslemedir.

baş**LAY**ın, **GEL**in...

a.29. -(y)XnXz emir 2. çoğul şahıs biçimbirimi ve nezaket biçiminde kullanıldığında vurgu, biçimbirimden önceki seslemedir.

baş**LAY**ınız, **GEL**in...

a.30. -(y)Xz ad ve eylem çekiminin 1. çoğul şahıs biçimbirimi kullanıldığında vurgu, biçimbirimden önceki seslemedir.

baş**LAR**ız, ge**LİR**iz...

a.31. -sXn ad ve eylem çekiminde 2. tekil şahıs biçimbiriminin kullanıldığı sözcüklerde vurgu, biçimbirimden önceki seslemedir.

baş**LAR**sın, gele**CEK**sin...

a.32. -sXnXz ad ve eylem çekiminde 2. tekil şahıs biçimbiriminin kullanıldığı sözcüklerde vurgu, biçimbirimden önceki seslemedir.

baş**LAR**sınız, gele**CEK**siniz...